

Wokół Konstytucji 3 maja

Polskie druki polityczne XVIII w. w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej

Bogate zbiory Książnicy Cieszyńskiej stwarzają niezwykłą możliwość dokonania prezentacji piśmiennictwa politycznego czasów Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 maja, a nawet szerzej – całego wieku XVIII, który odcisnął dramatyczne piętno na historii Polski. Największy zbiór polskich druków tego okresu znajduje się w bibliotekach Czytelni Ludowej, Józefa Ignacego Kraszewskiego oraz Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Wśród wielu interesujących druków fundamentalne miejsce zajmuje unikatowy egzemplarz jednego z pierwszych drukowanych wydań Konstytucji 3 maja – „*Ustawa rządowa: prawo uchwalone dnia 3 Maja roku 1791*”. Współcześni wydarzeniom mogli poznać treść ustawy także za pośrednictwem czasopism, spośród których w Książnicy Cieszyńskiej znaleźć można: „*Pamiętnik Historyczno-Polityczno Ekonomiczny Przypadków, Ustaw, Osób, mieysc i Pism Wiek Nasz Szczegulniey Interessuiących*”, „*Gazetę Warszawską*” czy „*Kalendarzyk Narodowy y Obcy na rok pański 1792*”.

Do okresu Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 maja nawiązują również: „*Dyaryusz seymu ordynaryinego pod związkim Konfederacyi Generalney Oboyna Narodow w Warszawie rozpoczętego roku... 1788*”, „*Zbior konstytucyi i uchwał seymu pod związkim Konfederacyi w Warszawie agituiącego się od dnia 7. października... 1788. do dnia 16. grudnia... 1790...*” a także kanon dzieł polskich pisarzy politycznych XVIII w. Tu wyróżnić można pisma jednego ze współautorów konstytucji, Hugona Kołłątaja: „*Ostatnia przestroga dla Polski*”, „*Krotka rada względem napisania dobrej konstytucyi rządu*”, „*Do Stanisława Małachowskiego... Anonima listów kilka*”, a także twórczość Stanisława Staszica, spod którego pióra wyszły m.in. „*Przestrogi dla Polski z terazniejszych politycznych Europy związkow y z praw natury wypadające...*” czy wcześniejsze „*Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego...: do dzisieyszego stanu Rzeczypospolitey Polskiej przystosowane*”. W Książnicy Cieszyńskiej znaleźć można również dziełko Seweryna Rzewuskiego – przeciwnika Konstytucji 3 maja i jednego z przywódców konfederacji targowickiej, Kajetana Sierakowskiego, Antoniego Siarczyńskiego czy Franciszka Salezego Jezierskiego.

Lepszemu zrozumieniu epoki Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 maja posłużyć mogą wcześniejsze publikacje, doskonale nakreślające genezę tych wydarzeń – dzieła polityczne z czasów saskich, ostatniego bezkrólewia 1764 r., konfederacji barskiej z lat 1768-1772, sejmu rozbiorowego z lat 1773-1775, w tym: Jana Stanisława Jabłonowskiego „*Skrupuł bez skrupułu w Polsce albo Oświecenie grzechow Narodowi naszemu Polskiemu zwyczajnieyszych, a za grzechy nie mianych...*”, Stanisława Leszczyńskiego „*Głos wolny wolność ubezpieczaiący*”, Stefana Garczyńskiego „*Anatomia Rzeczypospolitey - Polskiej synom oyczyzny ku przestrodze y poprawie tego co z kluby wypadło...*”, Stanisława Konarskiego „*O skutecznym rad sposobie albo o*

utrzymywaniu ordynaryjnych seymów”, Szczepana Sienickiego *„Sposob nowo-obmyslony konkludowania obrad publicznych dla utwierdzenia praw kardynalnych wolności...”*, Michała Wielhorskiego *„O przywróceniu dawnego rządu według pierwiastkowych Rzeczypospolitej ustaw...”*, Andrzeja Zamoyskiego *„Zbior praw sądowych na mocy konstytucji roku 1776”* czy Józefa Wybickiego *„Listy patryotyczne do Jasnie Wielmożnego ex kanclerza Zamoyskiego prawa układającego pisane”*. Wiele tekstów publikowanych w tamtym czasie ukazywało się anonimowo, jak np. wspomniany przez Władysława Konopczyńskiego jako biały kruk *„Podrzutek posła piastowego na elekcyjną królą polskiego”* czy *„Rada patryotyczna dla terażniejszego stanu Polski – Conseil patriotique, od dobrze życzącego kraiovi swemu publico podana”*.

Na szczególną uwagę zasługują również druki powstałe po 1791 r., związane z konfederacją targowicką – *„Zbior konfederacji terażniejszej gener. kor. w Targowicy gener. litt. w Wilnie jako i województw, ziem i powiatów skonfederowanych : wszystkich druków, czyli czynności część II”* (zawiera m.in. *„Uniwersał Konfederacji Generalney Koronney 19. Maia R. 92 ogłaszający Akt Konfederacji pod Targowicą 14. Maia skojarzonej...”*) i powstaniem kościuszkowskim – *„Wezwa mieszkańców ziemi polskiej do obrony oyczyzny”*, a także pierwsze, pochodzące z 1793 r., opracowanie historyczne dotyczące Konstytucji 3 maja zbiorowego autorstwa – *„O ustanowieniu i upadku Konstytucji Polskiej 3go Maia 1791”*.

Ciekawostką dla mieszkańców regionu może stanowić fakt, że w zbiorach przechowywanych w Książnicy Cieszyńskiej znajduje się książka jednego z sygnatariuszy Konstytucji 3 maja, Stanisława Kostki Potockiego z jego odręczną dedykacją dla Leopolda Jana Szersznika, założyciela publicznej biblioteki i muzeum w Cieszynie. Niewielkie to dziełko Potockiego nie ma wprawdzie bezpośredniego związku z wydarzeniami okresu Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 maja, lecz, podobnie jak kilka książek z superekslibrisem Hugona Kołłątaja, nawiązuje do nich pośrednio, poprzez nazwiska autora i właściciela. Nie sposób wymienić w tym miejscu wszystkich, niejednokrotnie unikatowych dzieł. Dość powiedzieć, że stanowią one reprezentatywny dla zilustrowania wydarzeń tamtego okresu wybór, a tym samym pozwalają lepiej odczuć ducha tamtych czasów i zrozumieć doniosłość wydarzeń, których rocznicę obchodzimy każdego roku dnia 3 maja.